

Uniformen og samfundet Samfundet og uniformen

Spejderuniformen set i lyset af samfundsudviklingen

Politiken, 19. februar 1961

Spejderliv Før og Nu, februar 2025

Spejderuniformen og samfundet

Denne lille artikel bygger på den udstilling som Spejderliv Før og Nu havde i Spejder Sport hen over sommeren 2024. Artiklen er ikke en fuldstændig empirisk gennemgang af samtlige uniformsmodeller mv gennem tiderne, eller en udtømmende historisk oversigt, men et forsøg på at sammenholde de generelle samfundsstrømninger med de ændringer, som har givet sig udtryk i uniformen.

Sagt på en anden måde – kan samfundsudviklingen genfindes i spejdernes uniform.

Teksten bygger primært på de placher, der indgik i udstillingen. De er delt i to – en overordnet gennemgang af historien i et samfundsperspektiv og en gennemgang af spejderuniformen. Begge dele er inddelt i en række tidsperioder dækkende en årrække. Historiedelen er forfattet af Christian Tolstrup, mens uniformsdelen er skrevet af Morten Frederiksen. Tidsperioderne for de to beskrivelser er ikke fuldstændig overlappende, men dog alligevel sammenlignelige.

Uniformerne er alle udvalgt, fordi de hver især viser særlige typiske træk perioden og ikke fordi de nødvendigvis er særligt unikke.

Gengivelse alene tilladt med tydelig kildeangivelse.

Spejderliv Før og Nu
Morten Frederiksen
Møllevejen 11
4600 Køge, tlf. 26 654 456
E-mail: county4x4@hotmail.com

Spejderuniformen

Spejderbevægelsen blev opfundet i England i 1907. I Danmark begyndte den at dukke op kort tid efter og de første spejderpatruljer blev oprettet i 1908/1909.

Spejderbevægelsen blev opfundet af Robert Baden-Powell, der var officer i den engelske hær, hvorfor det ikke kan undre, at resultatet blev et "uniformeret ungdomskorps" og organiseringen havde et militært tilsnit. Spejderuniformen, som den så dagens lys i England (og senere i Danmark), var langt hen ad vejen en kopi af det sydafrikanske ridende paramilitære politi, som Baden-Powell en overgang var leder for.

Denne artikel viser nogle hovedtræk i uniformeringen i Det Danske Spejderkorps fra 1910 til 2024.

Udviklingen vil alene have fokus på de gule drengespejdere (1909-1972), de blå pigespejdere (1910-1972) og de blå "fællesspejdere" (1973-2024) og ikke de mange øvrige spejderkorps i Danmark.

uniform¹ substantiv, fælleskøn

BØJNING -en, -er, -erne

UDTALE [uni'foʁm]

OPRINDELSE se adjektivet [uniform](#)

Betydninger

ensartet beklædning som i alle detaljer har et normeret udseende, og som skal markere en persons tilhørsforhold til eller position inden for et erhverv eller en organisation bruges fx inden for militæret, politiet og spejderbevægelsen

Kilde: Ordnet.dk

Uniformens udvikling

Udviklingen i overskrifter

Den første tid (Pionerånd og nybrud, militarisme/disciplin)

- Uniformernes uensartethed (ingen egentlig **fælles** uniform)
- Det militære look, medaljer og titler (korporal, næstkommanderende, tropsadjudant osv)
- Pigernes blå uniform i 1916 (samtidig med egen spejderchef)
- Ulveunger (de små spejdere kommer med)

30'erne og Verdenskrigen (Svær tid, men også medlemsfremgang og samfundssind)

- Blåmejsler (de små pigespejdere)
- Uniformsforbud
- Varemangel
- Hjelpekorps

Spejder Sport / (40)-50-60'erne (Fremgang og konsolidering)

- Spejderkorpsets første egenproducerede uniform (1949) (Spejder Sport oprettes)
- (Spejdernes og) Uniformens storhedstid
- Føreruniformer
- Hvide handsker og gallasløjfer

1969, Ungdomsoprør, Det fælles korps (Brydningstid og nyt ståsted)

- Begge korps får nye uniformer i 1969 præget af tidens mode
- Uniformen bliver upopulær og den islandske sweater kommer i stedet
- Uniformskaos 1973-76
- Den nye fælles uniform i 1976 (tidens trend – designertegnet uniform)

Nutiden (Den personlige udvikling i fokus, samarbejde "Spejderne")

- Fra uniform til personlig spejderhistorie (plakatsøjle med mange mærker)
- Uniformering = blot et tørklæde
- Anderledes uniformsgenstande (buff, caps, bøllehat, t-shirt (Spejderne) jakke, polo og sommeruniform)

1. Periode

Samfundet: 1910-30, Det går godt i Danmark.

Optimismen var stor i starten af det 20. århundrede.

Teknologiske fremskridt som telegrafien forbandt verden som aldrig før. Velfærdsstaten spirede frem.

1. verdenskrig stoppede alt, mens den hærgede Europa i fire år. Danmark var neutralt og de fleste danskere slap for at opleve krigen på nært hold. Men mange kom i hæren for tænk nu hvis... At være for eller imod et stærkt forsvar var et af tidens store spørgsmål for både mænd og kvinder. Kvinder, som fik stemmeret i 1916.

Krigen sluttede endelig i 1918 og den store genopbygning af Europa kunne begynde.

De brølende tyvere havde knald på musikken med jazz fra USA og nye danse. I centrum stod de unge, de nye, de smarte – ikke rigtig voksne, ikke rigtig børn.

For nogle blev byen for meget. De tog på vandreture eller ud i kolonihaverne. Hver lørdag eftermiddag...

Uniformen: 1910-25, Pionerånd og nybrud

Allerede fra starten var spejderne uniformeret. Fra en lidt løs beskrivelse i 1910 tog det hurtigt fart og der blev fastsat meget nøje regler for, hvordan uniformeringen skulle være. Dvs selve uniformsskjorten var meget uensartet, da der var flere sportsforretninger og herreekviperinger, der så en forretningsmulighed og producerede/importerede uniformer. Disse var derfor af lidt forskellig farve og udseende, men overordnet i en khaki-brun farve. Førerne gik dog ofte i militæruniformer, da disse meget hyppigt var militærpersoner.

Det militære præg gav sig også udtryk i, at der var titler som ”rekrut”, ”korporal”, ”næstkommanderende” og ”tropsadjutant” mv. og et stort antal medaljer, der kunne tildeles for forskellig spejdermæssig optræden, fx ”Rask og behjertet Daad” og ”Sølvkorset for Livredning”.

I de fastsatte uniformsreglementer var det nøje beskrevet fx hvilken farve sko og strømper skulle have, samt hvilken type regnfrakke spejderne skulle bære og for pigespejdernes vedkommende også hvilken frisure, de skulle have (*flettet med sort hårbånd til ”felttjeneste”, til parader og aftenfester kunne udslået hår tillades*).

I starten havde drenge og piger samme khakifarvede uniform, men i 1916 fik pigerne en blå uniform og i 1918 begyndte man så småt at lave ”juniorspejd” for de små drenge, der blev kaldet ulveunger og også fik en blå uniform, men i form af en strikket uldtrøje.

Gennem hele perioden frem til 1973 kunne pigespejderne dels købe færdigsyede uniformer, dels købe uniformsstof og selv sy deres uniformer.

Det var i sandhed en pionertid, og spejdersporten var endnu ikke en ”folkebevægelse” – under 2.000 piger og omkring 5.000 drenge var spejdere – på landsplan.

Sølvkorset for Livredning

Rekrut fra ca. 1914.
Spejderen var også Fane-spejder, som var en særlig slags prøve i anledning af 1. Verdenskrig

Rekrutmærke. Den laveste "rang" for en spejder

Fane-/Flagspejder

Speciallavet Føreruniform.
Divisionschef/Divisionsassistent.
Ca. fra 1926-35

Førerdistinktioner

2. Periode

Samfundet: 1930-45, Verdensomspændende økonomisk krise

En verdensomspændende økonomisk krise afløser de brølende tyvere. På et tidspunkt var 42 % arbejdsløse i Danmark.

Fagforeningerne, arbejdsgiverne og regeringen måtte samarbejde for at løse kriserne og hjælpe velfærdsstaten på vej.

Imens står kommunisterne ude til venstre og ønsker en socialistisk revolution. På den anden side står nazisterne og fascisterne, ser på Tyskland og Italien, og spørger: Hvorfor ikke også i Danmark?

Protester hører til dagens orden. Regeringen prøvede at dæmpe dem med retssager. Regeringen overlever, selv da Tyskland invaderer Danmark i 1940 og regeringen vælger at samarbejde. ”Bevar ro og orden” lyder beskeden til danskerne.

Modstanden pibler frem og samarbejdet bryder sammen i 1943. Tyskland må styre Danmark på egen hånd indtil de taber krigen i 1945.

Uniformen: 1930-50, Urolige tider, varemangel og verdenskrig

I løbet af 30'erne var begge spejderkorps – de blå piger og de gule drenge – blevet velorganiserede og med et pænt medlemstal. Navnlig var der hos drengene en stor tilstrømning og i løbet af 2. verdenskrig blev begge korps mangedoblet og havde i 1945 ca 12.000 medlemmer (pigerne) og ca. 19.000 medlemmer (drene). Og også pigerne indførte ”junior-spejd”, nemlig Blåmejsler – små piger i alderen 8-11 år.

Det startede ellers noget tungt, da de politiske uroligheder medførte, at der i 1933 blev indført et uniformsforbud. Forbuddet var primært rettet mod de politiske ungdomsorganisationer, der på det nærmeste lå i åben krig med slagsmål og ballade. Men spejderne blev altså en del af loven og selvom den ikke gjaldt for spejdere under 16 år, besluttede spejderkorpserne selv at forbyde alle

spejdere at gå med uniform. Allerede i 1934 blev uniformsforbudet ophævet for spejdere, men man var stadig meget opmærksomme på hvilke signaler man sendte.

Og den politiske situation havde også medført, at pigespejderne skiftede deres røde halstørklæde ud med et grønt i 1933, for ikke at risikere at blive forvekslet med Socialdemokratisk Ungdom, der også bar røde tørklæder.

2. Verdenskrig medførte endnu flere udfordringer for spejderne såvel som for hele befolkningen. I de perioder, hvor der var spærretid, skulle møder og ture afsluttes inden det blev mørkt.

Den generelle varemangel betød, at uniformer blev syet af det stof, man kunne finde og alt blev brugt til sidste stofrest. Mange mærker begyndte at komme i stoftryk i stedet for vævede mærker og metalmærker blev lavet i zink og aluminium i stedet for jern og stål.

Spejdere havde siden de blev opfundet, haft til formål bl.a. at hjælpe i samfundet, hvor de kunne gøre gavn. Det betød, at de 4 spejderkorps, der eksisterede på det tidspunkt, gik sammen og oprettede "Spejdernes Hjelpekorps" i 1939. Dette hjelpekorps fik under 2. Verdenskrig betydning som hjælpere for politi, brandvæsen og ambulancetjeneste, fx i forbindelse med bombningen af den Franske Skole i 1945. Disse spejdere fik en særlig uddannelse og bar et armbind, der betød, at de måtte færdes under luftalarm, ligesom de havde stålhelme og gasmaske, så de kunne hjælpe, også hvis det var farligt.

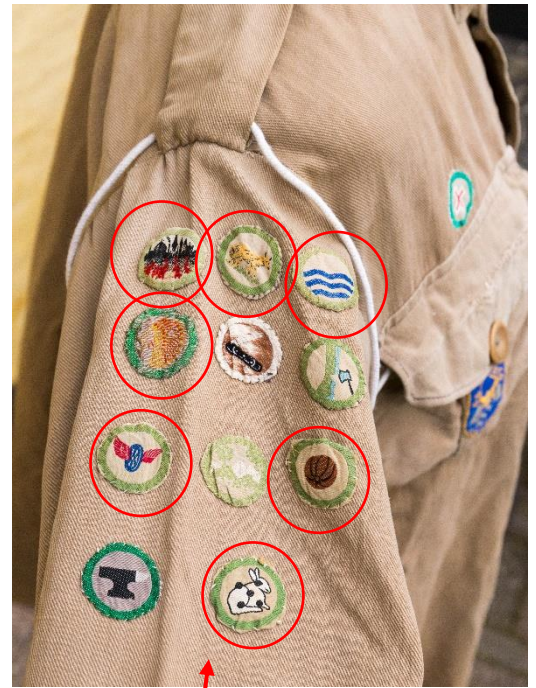

Korpsmærke i malet zink

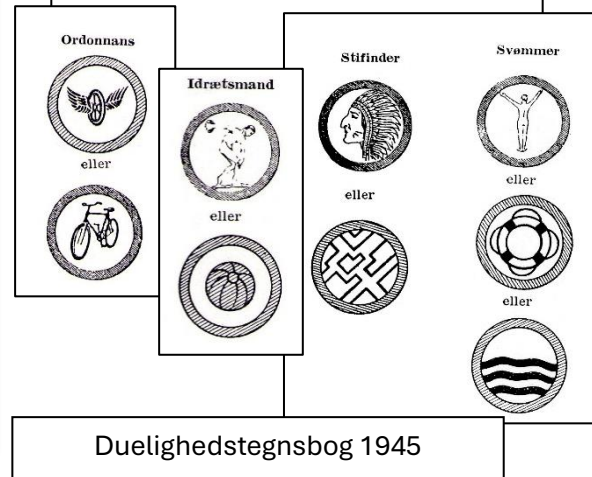

Spejder, ca 1945-50.
Uniformen er repareret flere gange og har flere "genbrugsduelighedstegn"

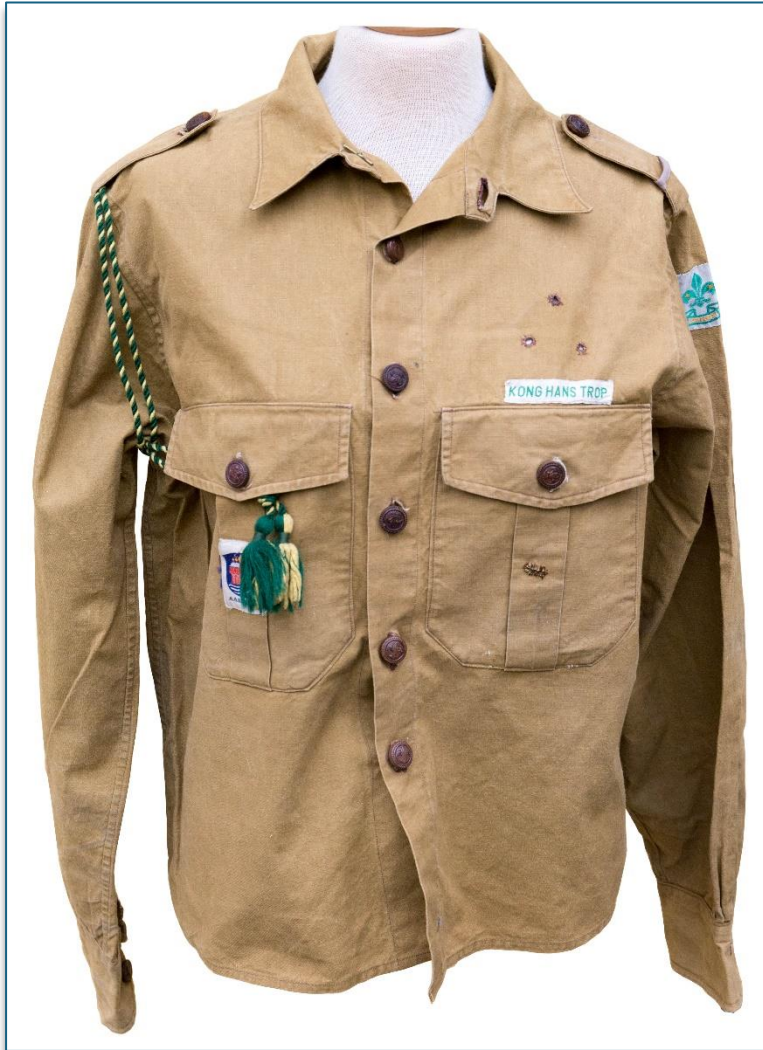

"Genbrugsduelighedstegn", dvs udgåede duelighedstegn, der er blevet genindført pga mangel på de gældende.

Lommer repareret og ærmerne er forlænget

Spejder, ca 1937-1950.
Mørkebrun skjorte

Rover fra ca. 1940-50.
Næsten helt hvid skjorte

Pga mangel på uniformsstof kom uniformerne i mange forskellige farver og stoftyper

Ulveunge (drengepejder 8-12 år), ca 1944-48
Bandedfører med flere krigsudgave
duelighedstegn (stoftryk)

Krigsudgave duelighedstegn (stoftryk)

Blåmejse (pigespejder 8-11 år) fra ca 1944-56.
Mange fine håndbroderede duelighedstegn

3. Periode

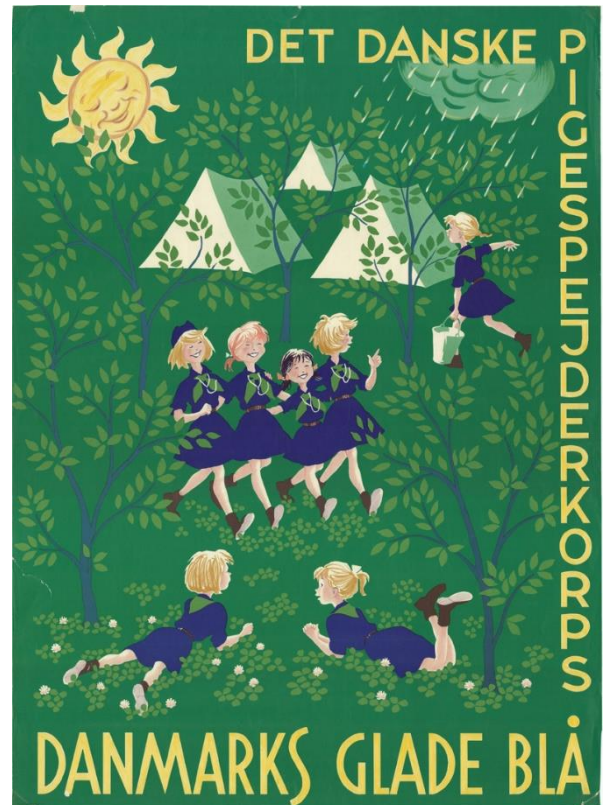
Samfundet: 1945-1960'erne. Vækst og velstand

Krigen er slut. Danskerne er frie. Vækst og velstand vinker i horisonten. Med Marshallhjælpen fra USA kommer der skub på udviklingen i landbruget og industrien. Nye maskiner øger produktiviteten. Mejetærskere og traktorer erstatter meget af det hårde arbejde på landet.

Velfærdsstaten skal være for alle. Folk får ret til folkepension, når de er gamle nok. De skal ikke søge, de får den bare uden at stille spørgsmål.

De, der skal til at begynde at arbejde, får også støtte.

USA sender ikke bare maskiner. Elvis Presley spiller op til dans og de unge følger med i nye cowboybukser. Bilerne bliver flere og hurtigere. Nogle taler om, at Danmark bliver amerikaniseret.

Uniformen: 1950-69, Fremgang og konsolidering

I løbet af 50'erne og 60'erne havde spejderbevægelsen sin medlemsmæssige storhedstid. I 1966 toppede man med ikke færre end ca. 28.000 gule drenge og ca. 22.000 blå piger.

Samtidig var friluftslivet virkelig i centrum og mange spejderkurser mv. blev simpelthen afholdt udendørs og der var mange konkurrencer spejderne imellem.

På uniformsfronten var det for drengenes vedkommende stort, at Spejder Sport i 1949 kunne sende den første egenproducerede uniform

på markedet. Indtil da havde der været mange variationer af gul/khaki/brun, som prægede uniformsstoffet, men nu kom der betydelig mere ensretning i udseendet. Samtidig blev uniformsreglementerne på sin vis mindre regulerende, idet man lagde større vægt på, at det blot skulle være ensartet **indenfor troppen** af spejdere.

Pigespejderne havde i flere år haft en lyseblå "lejrkitel", som de kunne anvende, når de var på spejderlejr. I slutningen af 50'erne fik pigespejderne nu lov til at bruge denne lettere og tyndere uniform som "sommeruniform". Pigespejdernes førere fik en særlig uniform kaldet "Monty - uniformen" opkaldt efter den engelske feltmarskal Montgomery, der befriede Danmark i 1945.

Som noget helt nyt begyndte plastikknapper at dukke op i uniformerne i løbet af 60'erne (havde tidligere været læderknapper) og pigerne fik shorts til brug for lejruniformen. Og i 1963 fik pigerne lov til at gå med lange bukser – dog kun i koldt vejr og på lejrpladsen.

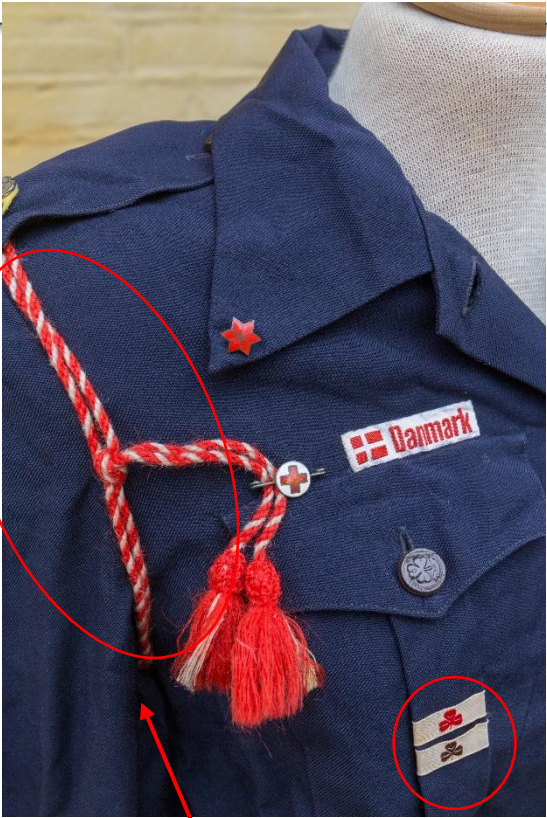

Monty-uniform. Seniorfører.
Ca. 1958-70

Seniorfører distinktion

Riddersnor og
seniorduelighedstegn

Montgomery, Danmarks
"befrier"

Sommeruniform. Anvendt
fra slut 50'erne.
Med plastikknapper

Sommeruniform og shorts!

Patruljeassistent-stribe

Patruljeassistent. Ca 1957-65
Spejder Sports egen-producerede uniform,
der kom i 1949

Duelighedstegn og Væbnersnor

4. Periode

Samfundet: 1969-2024, Kold krig, klima og traditioner brydes

De store årgange fra 1940erne er unge og utålmodige. De har nye ideer om, hvordan samfundet skal være.

Mennesket skal være helt. Traditionerne skal brydes.

Den kolde krig starter mellem USA i vest og Sovjetunionen i øst og med hver deres gruppe af allierede. Hver gruppe følger deres eget system, mens de truer hinanden med atomkrig. Det kommer dog ikke til egentlig krig mellem øst og vest. Men krigene i bl.a. Korea og Vietnam har tydelige referencer til stormagternes indbyrdes rivaliseren.

Den kolde krig slutter først da Sovjetunionen falder sammen i 1989. Vesten ånder lettet op, men problemerne venter. Nye krige kommer til, og der er problemer med syreregn og drivhuseffekten bliver større.

I 10'erne og 20'erne bliver klimakrisen et vigtigt spørgsmål. Samtidig kan vi kan følge med i alt på vores smartphones. Globaliseringen vokser og viser sine bagsider.

Uniformen: 1969-80, Ungdomsoprør, brydningstid og nyt ståsted

I slutningen af 60'erne medførte den almindelige samfundsstemning, at det ikke var populært at være spejder. Vietnamkrig og ungdomsoprør rimede dårligt på uniformer og reglementer. De to spejderkorps styrtdykkede i medlemstal og blev i 1973 slået sammen til ét fælles spejderkorps for både drenge og piger.

Ikke desto mindre kom der i 1969 en ny uniform både til drenge- og pigespejdere. De var selvfølgelig lavet i tidens voksne modetrend (pigerne) og primært udført i nylon. Imidlertid blev denne uniform hurtigt "overhalet" af samfundsmoden blandt de unge og det blev helt almindeligt at se spejdere iført islandske sweatere, batiktryk, træsko og fløjlsbukser – uanset køn.

De nye uniformer fra 1969, henholdsvis piger og drenge

Lige efter sammenlægningen af de to korps i 1973 var der endnu ikke én officiel uniform, der var fælles for både drenge og piger. De fortsatte med de uniformer, der var indført i 1969, men det var tilladt at "låne" fra hinanden. Så man kunne se drenge med pigeuniformer og piger med drengeuniformer.

Samtidig var tidligere tiders uniformsreglementer afløst af uniformsvejledninger, der blot foreslog, hvordan uniformen kunne sammensættes.

DESIGNER: BIRGER BOHM
FOTOGRAF: E. JØRGENSEN

Den nye uniform...

I depotets julekatalog, som følger med dette nummer, kan du orientere dig om den nye uniform i alle dens kombinationsmuligheder. Ulvenes hue er blevet erstattet af den mørkegrønne baret, uniformsblusen er, som det fremgår af billederne, ens for ulve og spejdere, og på de køliger dage kan du nu få en reglementeret blå sweater udenpå uniformsblusen. Spejdere kan vælge mellem hatten og baretten, og på depotet fører man nu specielle cowboybukser mærket »scout« til en meget fordelagtig pris. Alle de nye uniformsgenstande kan med enkelte undtagelser leveres allerede i november måned.

Officielt lejrfoto fra korpslejren 1974. Islandske sweatre, fløjlsbukser og træsko var det mest udbredte

Først i 1976 – 3 år efter sammenlægningen – kom en ny fælles uniform. Den var så til gengæld lavet af to modedesignere og havde luftige ærmer og en pasform, der var ikke-eksisterende. En busseronne til at hive over hovedet. Men ikke desto mindre faldt den hurtigt i spejdernes smag og rigtig mange spejdere blev nu fælles **Blå spejdere**.

Varehus

Forår
1969

Nr. 54-2501. Ung, kvik, lys- og vaskede bomuldskjole, tværstribet og med prikket bordure på hvid bund. Den prikkede kant er anvendt som afslutning på krave, lomme og forveden. Kjolen er knaplukket foran, bindebælte medfølger. Forlæng turkis-, marine- eller rødstrøbet og størrelse 36-38-40-42-44-46.
Pris **19.85**

Nr. 54-2502. Enkel og meget anvendelig kjole af læmdevævet rayon. Samme stof i hvidt er indsat i den spidse udsænkning. Kjolen har bindebælte og behageligt nylon glidefoer. Forlæng lys marine, vågren eller lysesblå og størrelse 36-38-40-42-44-46.
Pris **34.00**

DAELLS
NORREGADE 12
VAREHUS

STORMAGASINET med de små priser

Blåmejsse-spencer. 1969-75.
Modellen svarer til tidens mode
(Daells Varehus)

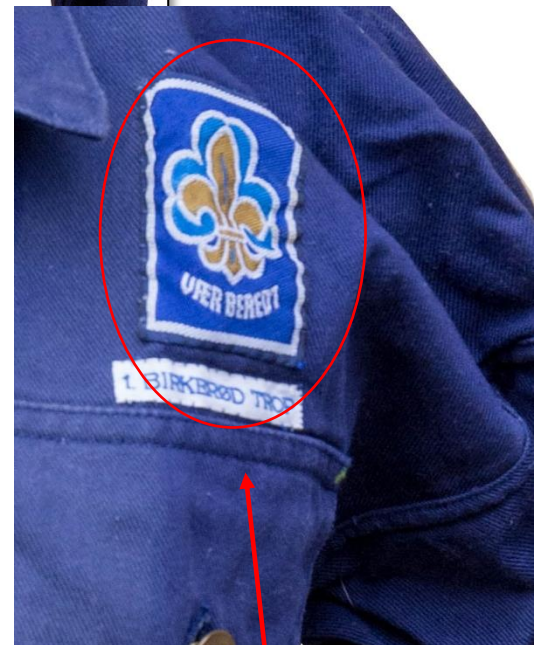

Tropsspejder, 1969-75. I tidens ånd uden mærker, men med mulighed for at sætte dem på særlig lomme.

Mærkerne er et mix af DDP og ny DDS

Uofficiel uniformsskjorte, der er syet
sammen af en drenges og pigenes uniform,
model 1969

Den nye blå uniform kom i 1976

Det fælles korpsmærke.
Udkom faktisk som
fællesmærke allerede i 1972

5. Periode

Uniformen: 2000-2024, Personlige udvikling og det fælles samarbejde

I nyere tid har uniformen skiftet funktion. Den er ikke længere den ensartede, fælles beklædningsgenstand, der fortæller omgivelserne, at her kommer en samlet gruppe personer. Flere og flere benytter uniformen til at fortælle den personlige spejderhistorie. En slags spejder CV til at tage på. Hvor der tidligere ikke var mange mærker på en uniform, er der kommet mange mærker og næsten et mærke til enhver lejlighed. Det er så muligt at aflæse på uniformen (for de indviede), hvilke arrangementer, kurser og konkurrencer spejderen har deltaget i.

Samtidig begyndte de forskellige spejderkorps i endnu højere grad at samarbejde om fælles arrangementer mv. Bl.a. var det en revolutionerende nyskabelse, da den første "Spejdernes Lejr" så

dagens lys i 2012. For første gang var der én stor lejr for alle spejderkorps, uanset uniformsfarve, alt sammen under den store paraplyorganisation "Spejderne".

Og apropos uniformsfarve – hos de blå spejdere blev uniformsvejledningen ændret, så spejderne nu var uniformerede, blot de bar spejdertørklæde, altså også uden den tilhørende uniformsskjorte. Til gengæld er der blevet indført en stor del merchandise med korpslogo, fx buff, caps, bøllehat, t-shirt og poloshirt. Og faktisk blev der også indført en egentlig sommeruniform i et lettere uniformsstof, fuldstændig som de gamle pigespejdere havde haft tidligere.

Spejder (formentlig senior) med
mærker fra flere korpslejre.
Ca. 2009

Eksempel på uniformsærme
Et "spejder-CV"

T-shirt fra "Spejderne" og spejdertørklæde
"Den nye uniformering"